

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

*МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ*

**COMBAT HORTING AND ACTIVITIES
OF UKRAINIAN LAW ENFORCEMENT
AUTHORITIES**

ІРПІНЬ – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА МИТНОЇ СПРАВИ
КАФЕДРА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

***МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ***
**БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

**03–04 січня 2022 року
м. Ірпінь**

*Рекомендовано до друку Науково-методичною колегією
Національної федерації бойового хортингу України
(протокол від 08.01.2022 № 11).*

Організаційний комітет конференції

Голова оргкомітету:

Чмелюк В. В. – кандидат юридичних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, полковник податкової міліції, учасник бойових дій.

Голова науково-методичної ради оргкомітету конференції:

Єрмоєнко Е. А. – професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, кандидат педагогічних наук, президент Національної федерації бойового хортингу України, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, Заслужений тренер України, майстер спорту України міжнародного класу, майор десантно-штурмових військ ЗС України, учасник бойових дій.

Заступники голови оргкомітету:

Гришук В. Л. – кандидат юридичних наук, начальник кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, підполковник податкової міліції, учасник бойових дій;

Бухтіяров О. А. – кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, учасник бойових дій.

Члени оргкомітету:

Параниця С. П. – кандидат юридичних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, учасник бойових дій;

Антоненко С. А. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету;

Бадьора С. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету;

Гарбовський Л. А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету.

Є80 Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 03–04 січня 2022 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Державний податковий університет [та ін.]. – Ірпінь, 2022. – 1738 с.

Збірник містить наукові роботи учасників конференції, дослідження з педагогіки, психології, філософії, історії, теорії і методики викладання бойового хортингу, проведені відповідно до угоди про співпрацю між Національною федерацією бойового хортингу України та Державним податковим університетом. Матеріали представляють узагальнені результати досліджень у напрямі теоретичних та практичних аспектів удосконалення професійних компетентностей фахівців бойового хортингу у системі правоохоронних органів України.

Матеріали подаються мовою оригіналу. За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань і висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

ГЕДОНІСТИЧНА ТА ЗМАГАЛЬНА ФУНКЦІЇ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ ІНВАЛІДІВ

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович

Державний податковий університет

***Анотація.** У даній науковій статті характеризувано бойовий хортинг для учнів з ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю, розкрито критерії відбору учнів з ослабленим здоров'ям для занять бойовим хортингом, основні проблеми процесу фізичної та спеціальної підготовки дітей шкільного віку з ослабленим здоров'ям, а також студентів не основної медичної групи у закладах вищої освіти України. Зазначено, що методичні принципи бойового хортингу для осіб з інвалідністю – принцип свідомості та активності, принцип наочності, принцип доступності та індивідуалізації, принцип систематичності та безперервності – змістовно віддзеркалюють відповідні принципи фізичного виховання, адаптивного фізичного виховання, адаптивної фізичної культури, системи підготовки спортсменів. Реалізація загальнометодичних принципів бойового хортингу інвалідів має яскраво виражений нозологічно детермінований характер. Бойовий хортинг для осіб з інвалідністю як соціально значуща галузь, передбачає можливість досягнення зазначеної мети на різних результативних рівнях – як загальне оздоровлення, подолання невпевненості у власних силах і перемога над своєю «неповносправністю», так і досягнення максимального спортивного результату, встановлення рекорду, і за можливістю, демонстрація найвищих людських можливостей. Бойовий хортинг інвалідів передбачає, поряд із власними специфічно-спортивними принципами, реалізацію усіх принципів системи підготовки спортсменів – принципів єдності, поступовості збільшення навантажень та тенденції до максимальних навантажень, хвилеподібності та варіативності навантажень, циклічності процесу підготовки, єдності та взаємозв'язку тренувального процесу і змагальної діяльності з позатренувальними факторами, взаємообумовленості ефективності тренувального процесу і профілактики травматизму. Охарактеризовано особливості застосування юними спортсменами групових фізичних прийомів бойового хортингу з помірними навантаженнями. Визначено основні напрями інноваційних підходів, впровадження яких до існуючої системи підготовки слабких школярів позитивно вплине на формування прикладних навичок і їхнє особистісне становлення як вихованих повноцінних громадян сучасної європейської країни.*

***Ключові слова:** адаптивні методики, бойовий хортинг для учнів з ослабленим здоров'ям, фізична реабілітація, критерії відбору учнів, школярі з ослабленим здоров'ям, відновлення роботи систем організму.*

Актуальність наукового дослідження. Безумовно, ставлення до людей з обмеженими можливостями служить індикатором розвиненості суспільної свідомості. В останні роки в нашій країні цей показник дещо покращився [1–11; 19–32]. Однак, все ще зберігається становище ізоляції дітей і дорослих людей з вадами здоров'я і відсутні сприятливі умови для соціальної інтеграції їх у різні соціальні структури.

Інтеграція в суспільство людини з порушеннями у розвитку, особливими освітніми потребами та обмеженою працездатністю сьогодні означає процес і результат надання їй прав і реальних можливостей брати участь у всіх видах і формах соціального життя, включаючи і заняття адаптивним бойовим хортингом, нарівні і разом з іншими членами суспільства в умовах, сприятливих для розвитку таких осіб.

Виклад основного матеріалу. У державних і громадських установах загального призначення дітей і дорослих, які надають додаткові послуги в галузі фізичної культури і спорту, все ще відсутні фахівці адаптивної фізичної культури, незважаючи на розгорнуту професійну підготовку у навчальних закладах, а значить, відсутня можливість організованих рекреаційних і спортивних занять з особами, які мають порушення у розвитку.

Спостережуваний дефіцит технологій соціальної інтеграції в адаптивної фізичної культури не дозволяє отримати найбільш повного соціально-педагогічного ефекту від занять руховою

діяльністю. В даний час найбільш розроблені педагогічні моделі зберігають епізодичний характер (інтернальний і екстернальний) в роботі з дітьми, які мають порушення слуху, проте вони мають обмеження за віковими та клінічними показниками, але практично використовуються в різних видах адаптивного бойового хортингу [12].

Бойовий хортинг для учнів з ослабленим здоров'ям та інвалідів. В адаптивному бойовому хортингу виявлені можливості соціальної інтеграції в адаптивному спорті (спеціальному бойовому хортингу), що не в повній мірі розкриває його інтеграційний потенціал. Необхідний пошук моделей і обґрунтування структури соціальної інтеграції в адаптивному фізичному вихованні, адаптивній руховій рекреації, адаптивному оздоровчому напрямі бойового хортингу.

Існуючі методики, використовувані в адаптивному фізичному вихованні і оздоровчому напрямі бойового хортингу нечуючих дітей і дорослих, не дозволяють в короткий термін сприяти оптимальному поліпшенню їх психофізичного стану і підготовки до соціальної інтеграції, що визначає пошук технологій, заснованих на знанні формування сенситивних періодів розвитку фізичних якостей спортсменів з вадами здоров'я.

Суспільне явище «бойовий хортинг для осіб з інвалідністю» – складова фізичної культури, частини загальної культури суспільства та міжнародного спортивного хортинського руху як найбільшого соціального руху сучасної епохи також виникає і функціонує під впливом різноманітних соціальних чинників та, в свою чергу, здійснює значний вплив на суспільство. Такими чинниками є соціально-культурні, ідеологічні та соціально-політичні, соціально-економічні та особистісні фактори.

Мета бойового хортингу інвалідів. Існують відомості, що спорт інвалідів часто ототожнюють із лікувальною фізичною культурою, фізичною реабілітацією, адаптивним фізичним вихованням. Проте, для бойового хортингу інвалідів, на відміну від зазначених соціально значущих галузей, властивою є специфічна змагальна діяльність, що власне, у відповідності із особливостями спорту в цілому, виступає його системоутворювальним фактором. Отже, метою бойового хортингу інвалідів є соціалізація інвалідів, задоволення їхніх потреб як членів суспільства у самоактуалізації та реалізації своїх можливостей в умовах змагальної діяльності.

Концепція бойового хортингу інвалідів – інтеграція інвалідів в суспільне життя через використання засобів бойового хортингу шляхом тренувальної та оздоровчої діяльності.

Бойовий хортинг інвалідів як соціально значуща галузь, передбачає можливість досягнення зазначеної мети на різних результативних рівнях – як загальне оздоровлення, подолання невпевненості у власних силах і перемога над своєю «неповносправністю», так і досягнення максимального спортивного результату, встановлення рекорду, демонстрація найвищих людських можливостей.

Основні принципи бойового хортингу інвалідів. Серед основних принципів бойового хортингу інвалідів варто, на наш погляд, розглядати загальні принципи – гуманістичності, соціалізації, оздоровчої та реабілітаційної спрямованості; методичні принципи – принцип свідомості та активності, принцип наочності, принцип доступності та індивідуалізації, принцип систематичності та безперервності; а також специфічно-спортивні принципи – принцип спрямованості до вищих досягнень та принцип нозологічної детермінованості структури змагальної діяльності та підготовки спортсменів [13–18]. Загальними принципами бойового хортингу інвалідів є принципи гуманістичності, соціалізації, оздоровчої та реабілітаційної спрямованості.

Принцип гуманістичності бойового хортингу інвалідів передбачає визнання цінності кожної окремої особи незалежно від ступеня фізичних чи інтелектуальних порушень, поваги до її вибору та бажань, створення рівноправних умов для занять спортом, розкриття усіх особистих можливостей.

Принцип соціалізації передбачає спрямованість бойового хортингу інвалідів на створення підґрунтя для набуття соціального досвіду, включення до суспільного життя, професійного

навчання і перенавчання, можливості соціально корисної трудової діяльності, матеріального забезпечення тощо.

Принцип оздоровчої та реабілітаційної спрямованості бойового хортингу інвалідів передбачає переважну орієнтацію діяльності не лише і не стільки на досягнення максимально можливого результату (детерміноване не лише ефективністю методики підготовки, талантом і працездатністю, а, перш за все, рівнем збереження можливостей організму), а на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, компенсацію недостатньо розвинених, порушених або втрачених функцій, адаптацію до зовнішніх умов, активізацію адаптаційних і компенсаторних процесів, покращання якості життя.

На жаль, у сучасному бойовому хортингу інвалідів цей принцип реалізується не у повній мірі. Наприклад, в Україні, яка за темпами розвитку національного паролімпійського руху (за показниками результативності участі у Паралімпійських іграх), визнана одним зі світових лідерів, у системі центрів «Інваспорт» спортом займаються менш, ніж 2 % інвалідів, тобто понад 98 % інвалідів не охоплені спортивно-оздоровчою діяльністю.

Методичні принципи бойового хортингу інвалідів – принцип свідомості та активності, принцип наочності, принцип доступності та індивідуалізації, принцип систематичності та безперервності – змістовно віддзеркалюють відповідні принципи фізичного виховання, адаптивного фізичного виховання, адаптивної фізичної культури особистості, системи підготовки спортсменів, і, на наш погляд не потребують спеціального розгляду у межах цієї роботи [33–47]. Варто відзначити лише те, що реалізація загальнометодичних принципів бойового хортингу інвалідів має яскраво виражений нозологічно детермінований характер. Наприклад, реалізація принципу свідомості і активності може ускладнюватися нозологічними особливостями спортсменів з вадами інтелекту.

Реалізація принципу наочності у спортивних заняттях серед спортсменів з вадами слуху та вадами зору передбачає використання специфічних способів демонстрації. Відомо, що наочність для спортсменів з вадами слуху обумовлюється обмеженістю сприйняття через відсутність слухових відчуттів, обмеженості дактильномовного спілкування і пояснення тощо, і компенсація порушень слуху відбувається за рахунок зорових, тактильних та кінестетичних сприйнять. Для спортсменів з вадами зору (він забезпечує 80 % інформації у звичайних умовах) принцип наочності реалізується через використання залишкового зору, слуху, тактильних та кінестетичних сприйнять, спортсменів із пошкодженнями опорно-рухового апарату – комплексним використанням сенсорних систем за винятком нозологічно обумовлених обмежень.

Реалізація принципу систематичності та безперервності передбачає, з одного боку, забезпечення спадкоємності тренувальних ефектів, забезпечення цілісності та нерозривності процесу спортивної підготовки, а з іншого боку створення можливості і необхідності спортивних занять бойовим хортингом протягом всього життя, досягнення та підтримання оптимального рівня рухової активності.

Так, одним із концептуальних положень спеціальних змагань з бойового хортингу серед інвалідів є саме забезпечення цілорічного тренування та участі у змаганнях.

Специфічно-спортивні принципи – принцип спрямованості до вищих досягнень і принцип нозологічної детермінованості структури змагальної діяльності та підготовки спортсменів.

Принцип спрямованості до вищих досягнень реалізується у повній відповідності з аналогічним принципом системи підготовки спортсменів у бойовому хортингу вищих досягнень.

Слід відзначити, що механістична реалізація принципу спрямованості до вищих досягнень у бойовому хортингу інвалідів спричиняє до виникнення у ньому проблем, до яких належать: зміщення пріоритетів з реабілітаційної та адаптивної спрямованості на встановлення досягнень та завоювання медалей, морально-етичних проблем класифікації, вживання допінгів тощо. З іншого боку, у чемпіонатах світу принцип спрямованості до вищих досягнень реалізується індивідуально для кожного спортсмена, якому створюються умови для максимальної самореалізації.

Принцип нозологічної детермінованості структури змагальної діяльності та підготовки спортсменів передбачає створення унікальних нозологічно детермінованих видів бойового хортингу, наприклад у розділі змагань «форма» або нозологічно обумовлену адаптацію структури та змісту діяльності, наприклад змагання у показовому виступі з предметами тощо [48–62]. В свою чергу, структура змагальної діяльності визначає, у відповідності з принципом єдності структури змагальної діяльності та структури підготовленості, передбачає відповідну модифікацію засобів і методів підготовки спортсменів-інвалідів.

Слід зауважити, що бойовий хортинг інвалідів передбачає, поряд із власними специфічно-спортивними принципами, реалізацію усіх принципів системи підготовки спортсменів – принципів єдності, поступовості збільшення навантажень та тенденції до максимальних навантажень, хвилеподібності та варіативності навантажень, циклічності процесу підготовки, єдності та взаємозв'язку тренувального процесу і змагальної діяльності з позатренувальними факторами, взаємообумовленості ефективності тренувального процесу і профілактики травматизму.

Гедоністична функція бойового хортингу інвалідів реалізується через рухову активність, що дає відчуття радості, захоплення, майже щастя. Людина з обмеженими можливостями гостро відчуває задоволення від оздоровчих занять, помірних навантажень, спілкування, вільного плавання, можливості верхової їзди, танцю на колясці тощо, щиро переживає навіть мінімальні успіхи у розвитку своїх можливостей, радіє можливості пересуватися, спілкуватися, змагатися і перемагати. Задоволення приносить не тільки власне рухова діяльність, а можливість досягнення поставленої мети, отримання соціального визнання тощо. У бойовому хортингу інвалідів створюються навіть додаткові умови, що дають спортсменам більші можливості максимального прояву своїх здібностей, і які переважно реалізовані у системі спортивної класифікації.

Змагальна функція бойового хортингу інвалідів ґрунтується, перш за все, на розумінні змагань як системоутворювального фактору спорту. Саме змагання, як системоутворювальний фактор спорту, створюють ґрунтовні підстави для постійних, систематичних і безперервних тренувань та рухової активності, а прагнення досягнення спортивного результату є потужним стимулом самовдосконалення. Проте, бойовий хортинг інвалідів у цілому має переслідувати мету фізичної та соціальної реабілітації, і спрямованість на досягнення максимального результату у спорті інвалідів не може, як у чемпіонатах світу і Європи з бойового хортингу, детермінувати усі цільово-результативні відношення.

Можна стверджувати, що у бойовому хортингу інвалідів, як і в бойового хортингу вищих досягнень, доцільно розглядати дві цільово-результативні форми – реабілітаційний бойовий хортинг, переважно спрямований на вирішення оздоровчо-рекреаційних завдань, та бойовий хортинг інвалідів у системі міжнародного спортивного руху, вершиною якого є чемпіонати світу з бойового хортингу, і який переважно спрямований на демонстрацію найвищих можливостей кожного спортсмена в умовах впорядкованого суперництва.

Слід відзначити, що змагальна функція бойового хортингу інвалідів реалізується із суттєвою специфічністю впорядкованості суперництва. Вона зумовлена нозологічними та організаційними особливостями бойового хортингу інвалідів [63–77]. Так, у сучасних міжнародних змаганнях, розподіл спортсменів на стартові групи здійснюється за збереженими функціональними можливостями відповідно до вимог конкретного виду дисципліни, причому функціональні можливості спортсменів враховуються незалежно від рівня їх умінь або тренуваності, а функціональний клас спортсменів підлягає постійному перегляду, з огляду на можливі функціональні зміни.

Найбільшою цінністю бойового хортингу інвалідів є людина, а не результат, формуючи стартові групи (дивізіони) з розрахунком на можливість максимального прояву своїх здібностей та перемоги кожним спортсменом.

Адаптивний бойовий хортинг. Адаптивний бойовий хортинг – це різновид фізичної культури, комплекс заходів спортивно-оздоровчого характеру, спрямованих на реабілітацію та адаптацію до нормального соціального середовища людей з обмеженими можливостями,

подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають відчуттю повноцінного життя, а також свідомості необхідності свого особистого внеску в соціальний розвиток суспільства.

Звичайно, область застосування її – всеосяжна, особливо в нинішніх умовах життя, коли здоров'я населення в цілому і особливо молоді, погіршується катастрофічно. І не тільки в нашій країні.

Адаптивний бойовий хортинг вже отримав широке поширення в багатьох зарубіжних країнах.

Добре підготовлених професіоналів у цій галузі чекають в поліклініках і лікарнях, санаторіях і будинках відпочинку, оздоровчих і реабілітаційних центрах, у навчальних закладах, особливо спеціалізованих, у спортивних колективах та клубах бойового хортингу.

Але головне, – адаптивний бойовий хортинг дозволяє вирішувати завдання інтеграції інваліда в суспільство.

У людини з відхиленнями у фізичному або психічному здоров'ї адаптивний бойовий хортинг формує:

усвідомлене ставлення до своїх сил у порівнянні з силами середньостатистичної здорової людини;

здатність до подолання не тільки фізичних, а й психологічних бар'єрів, що перешкоджають повноцінному життю;

компенсаторні навички, що дозволяють використовувати функції різних систем і органів замість відсутніх або порушених;

здатність до подолання необхідних для повноцінного функціонування в суспільстві фізичних навантажень;

потреба бути здоровим, наскільки це можливо, і вести здоровий спосіб життя;

усвідомлення необхідності свого особистого внеску в життя суспільства;

бажання покращувати свої особистісні якості;

прагнення до підвищення розумової та фізичної працездатності.

Вважається, що адаптивний бойовий хортинг за своєю дією набагато ефективніше медикаментозної терапії [78–93]. Зрозуміло, що адаптивний спорт має строго індивідуальний характер. Адаптивні покращення у здоров'ї повністю від початку і до кінця відбувається під керівництвом фахівця з адаптивного бойового хортингу.

«Адаптивний» – ця назва підкреслює призначення засобів бойового хортингу для осіб з відхиленнями в стані здоров'я. Це передбачає, що заняття у всіх його проявах повинно стимулювати позитивні морфофункціональні зрушення в організмі, формуючи тим самим необхідні рухові координації, фізичні якості і здібності, спрямовані на життєзабезпечення, розвиток і вдосконалення організму.

Магістральним напрямом адаптивного бойового хортингу є формування рухової активності, як біологічного і соціального факторів впливу на організм і особистість людини. Пізнання сутності цього явища – методологічний фундамент адаптивного бойового хортингу.

В Університеті державної фіскальної служби України існує і активно працює кафедра хортингу та реабілітації, що вивчає і досліджує основи адаптивної фізичної культури засобами бойового хортингу, завданням якої є підготовка висококваліфікованих фахівців для роботи в сфері фізичної культури як абсолютно здорових людей, так і інвалідів.

Поряд із поняттями «інвалід», «інвалідність», «реабілітація інваліда», «здоров'я інваліда», «інтеграція інвалідів» на перший план зараз виходить нове поняття – «адаптивний бойовий хортинг» як термін, що поєднує усі види фізичної активності, які сприяють розширенню можливостей людей з обмеженнями певних функцій, тих, хто потребує педагогічної, терапевтичної, технічної адаптувальної підтримки (у тому числі й інвалідів).

Адаптивний бойовий хортинг поділяють на три взаємодіючі сфери: педагогічну (безпосереднє навчання осіб з відхиленнями засобами вирішення рухових задач і спеціальну освіту персоналу Національної федерації бойового хортингу України, який займається тренуваннями інвалідів; науково-дослідну (мультидисциплінарні дослідження з педагогіки, психології, фізіології, медицини, соціології); правовий захист.

«Адаптивний бойовий хортинг» як близьке до оздоровлення та реабілітації поняття, означає призначення фізичної культури для осіб із відхиленнями у стані здоров'я, у тому числі й інвалідів. Розуміється, що фізична культура у всіх її проявах повинна стимулювати позитивні реакції в системах і функціях організму, формуючи необхідні рухові координації, фізичні якості і здібності, спрямовані на розвиток і вдосконалення організму людини.

Як у походженні людини, так і у змістовному полі функціонування бойового хортингу органічно переплітаються біологічний і соціальний компоненти: з точки зору методології, фізичне (біологічне) являє собою механізми, за якими здійснюються соціальні функції. Таким чином, у життєдіяльності людини з особливими потребами біологічний стан дуже суттєво визначає соціальні прояви особистості, рівень її соціальної адаптації, тому дослідження шляхів соціальної адаптації неповносправних з використанням засобів адаптивного бойового хортингу слід вважати необхідним.

Бойовий хортинг є особливою і самостійною галуззю фізичної культури суспільства як єдність реальної (практичної) і психічної діяльності, що набув ряду специфічних рис стосовно неповносправних осіб різних нозологій, які займаються фізичними вправами і масовим спортом. У процесі занять бойовим хортингом людина з обмеженими можливостями вступає у зв'язки та відношення із суспільством та природним середовищем.

За визначенням, адаптивний бойовий хортинг – це багатofакторне явище, що складається з органічно взаємопов'язаних частин, кожна з яких має свою мету, завдання і функції. До них відносять фізичне виховання, спорт та фізичну рекреацію.

Адаптивне фізичне виховання створює початкову базу для розвитку фізичних здібностей і рухових навичок, формує передумови для їх подальшого успішного розвитку спортсменів. Адаптивний бойовий хортинг сприяє розкриттю цих здібностей, повноті відчуттів від життя, володінню своїм тілом [94–99]. Окрім усього, адаптивний бойовий хортинг для неповносправних може виступати в якості засобу соціальної адаптації та реабілітації за рахунок задоволення потреби у спілкуванні, розширення кола знайомств, самореалізації у заняттях бойовим хортингом, включення у громадську працю, підвищення своїх фізичних показників.

Значний позитивний вплив занять адаптивним бойовим хортингом відзначено також і на батьків, що мають дітей-інвалідів. Такі батьки мають можливість відчувати гордість за дитину, що займається хортингом та більш активно приймають участь у процесі їх соціальної адаптації. Крім того, фахівці, що працюють з інвалідами, самі становляться милосерднішими. Активізація роботи з неповносправними сприяє гуманізації усього суспільства, і таким чином, має велике соціальне значення.

Бойовий хортинг для учнів з ослабленим здоров'ям та критерії відбору. З моменту народження дитини, її свобода обмежена умовами того соціуму, де вона народилася і буде жити. Для досягнення здоров'я необхідно допомогти їй адаптуватися до навколишнього світу і бути з ним у гармонії. Фізична культура, як одна з частин загальної культури людини, пов'язана з комплексом наукових дисциплін.

І при глибокому вивченні теорії і методики бойового хортингу виявляються закономірності формування рухових навичок, особливості побудови руху і розвитку психофізичних якостей, що дозволяє методично правильно побудувати процес навчання і виховання. Для оцінки здоров'я дітей і підлітків, відповідно до існуючих уявлень, використовується критерій наявності або відсутності відхилень у здоров'ї в дошкільному або шкільному віці.

Для визначення ризику розвитку тих чи інших відхилень у стані здоров'я необхідно знати все про здоров'я батьків, що дозволяє визначити спрямованість ризику:

рівень фізичного розвитку, ступінь його гармонійності, відповідність біологічного віку календарному;

рівень фізичної підготовленості спортсмена;

нервово-психічний розвиток дитини. Сюди відносяться психічні функції і соціальна поведінка;

рівень функціонування основних систем організму;

ступінь опірності і стійкості організму до хвороб;
наявність або відсутність хронічних захворювань;
адаптація (приспособування) до мінливих зовнішніх умов;
поліпшення стану здоров'я.

Виявлені критерії дозволяють встановити не тільки стан здоров'я дітей, а й встановити високу залежність між фізичною працездатністю організму і рівнем їх фізичного здоров'я. Дитина, що має проблеми зі здоров'ям, не сформована як особистість, не має життєвого досвіду і сформованого світогляду. Психіка дитини, особливо хворої, нестійка, ранима. Дитина залежить від оточуючих, і перш за все від батьків, лікарів, вчителів.

При всіх хронічних захворюваннях є загальні закономірності як результат обмеження фізичної активності при стійкому порушенні здоров'я.

Так, малорухливість, як вимушена форма поведінки при захворюванні, що довгостроково протікає, тягне за собою цілий ряд негативних наслідків: ослаблення процесів збудження центральної нервової системи (ЦНС), порушення механізмів регуляції, порушення ритму діяльності внутрішніх органів, процесів травлення, обміну речовин, зниження адаптаційно-компенсаторних можливостей, слабкість і швидку стомлюваність.

Концепція зміцнення здоров'я спортсменів передбачає:
підвищення стійкості організму до захворювань;
стимулювання зростання та гармонійного розвитку;
формування рухових можливостей і фізичної працездатності;
вдосконалення реакцій терморегуляції і загартовування організму;
нормалізацію діяльності окремих органів і функціональних систем;
підвищення діяльності мозку і створення позитивних емоцій;
сприяння охороні і зміцненню психофізичного здоров'я.

Адаптивний бойовий хортинг розглядається як частина загальної культури, підсистема фізичної культури, одна зі сфер соціальної діяльності, спрямована на задоволення потреби осіб, з обмеженими можливостями в руховій активності, відновленні, зміцненні та підтримці здоров'я, особистісного розвитку, самореалізації фізичних і духовних сил з метою поліпшення якості життя, соціалізації та інтеграції в суспільство.

З повним правом можна сказати, що адаптивний бойовий хортинг, як нова навчальна дисципліна, являє творчу діяльність щодо перетворення людської природи, окультурення тіла та його оздоровлення, формування інтересів, мотивів, потреб, звичок, розвитку вищих психічних функцій, виховання і самовиховання особистості, самореалізації індивідуальних здібностей.

Методика адаптивного бойового хортингу має суттєві відмінності, зумовлені аномальним розвитком фізичної і психічної сфери дитини. Саме ці базові положення, що стосуються медико-фізіологічних і психологічних особливостей дітей різних груп, є вирішальними.

Типові і специфічні порушення рухової сфери, спеціально-методичні прийоми роботи з даною категорією дітей, корекційна спрямованість педагогічного процесу визначають концептуальні підходи до побудови та змісту приватних методик адаптивного бойового хортингу.

Щоб побудувати педагогічний процес, визначити дидактичні лінії, ставити і вирішувати завдання освітньої діяльності, необхідно знати стан здоров'я, фізичні, психічні особистісні особливості дітей з порушенням у розвитку, тому що характеристика об'єкта педагогічних впливів є вихідною умовою будь-якого процесу освіти.

За даними численних досліджень фахівців Національної федерації бойового хортингу України аномальний розвиток дитини завжди супроводжується порушенням моторних функцій, відставанням і дефіцитом рухової сфери. Від своїх здорових однолітків за рівнем фізичного розвитку і фізичної підготовленості вони відстають на 1–3 роки і більше.

Корекційно-розвивальна спрямованість педагогічних впливів. Цей принцип, висунутий Л. С. Виготським ще в 30-ті роки ХХ століття і сьогодні є провідним у вітчизняній педагогіці бойового хортингу. Суть принципу полягає в тому, що педагогічні впливи повинні бути

спрямовані, не тільки на подолання, вирівнювання, ослаблення фізичних і психічних недоліків дітей аномального розвитку, а й на активний розвиток їх пізнавальної діяльності, психічних процесів, фізичних особливостей і моральних якостей.

Корекційно-розвивальний напрям адаптивного бойового хортингу має широкий діапазон вирішення педагогічних завдань, які умовно можна об'єднати в такі групи:

1) *корекція основних рухів у ходьбі, бігу, плаванні, метанні, стрибках, пересуванні на лижах, вправах з предметами тощо;*

2) *корекція і розвиток координаційних здібностей;*

3) *корекція і розвиток фізичного розвитку;*

4) *корекція і профілактика соматичних порушень;*

5) *профілактика, корекція і розвиток психічних і сенсорно-перцептивних здібностей;*

6) *розвиток пізнавальної діяльності;*

7) *формування особистості дитини.*

Основні педагогічні принципи роботи з дітьми, які мають порушення у фізичному розвитку. Єдність діагностики і корекції знання основного дефекту, його проявів, структури, супутніх захворювань і вторинних відхилень, медичних показань і протипоказань до тих чи інших видів фізичних вправ – основні вимоги для педагога адаптивного бойового хортингу.

Педагогічна діагностика виявляє стан окремих рухових функцій, фізичних здібностей. Завдання педагога правильно інтерпретувати результати медичної діагностики і спланувати стратегічний шлях і оперативні способи, методи і прийоми їх корекції.

Принцип диференціації та індивідуалізації. Диференційований підхід в адаптивному бойовому хортингу означає об'єднання дітей у відносно однорідні групи (за віком, видом захворювань, показниками фізичного розвитку).

Індивідуальний підхід означає облік особливостей, властивих одній людині. Ці особливості стосуються статі, віку, статури, рухового досвіду, властивостей характеру, темпераменту, вольових якостей, стану збережених функціонально-рухових, сенсорних, психічних, інтелектуальних здібностей.

Принцип компенсаторної спрямованості педагогічних впливів. Він полягає у відшкодуванні недорозвинених або втрачених функцій за рахунок перебудови або посиленого використання збережених функцій і формування обхідних шляхів.

Принцип урахування вікових особливостей. Процес індивідуального розвитку всіх фізіологічних функцій протікає безперервно і не одночасно: періоди стабілізації змінюються прискореннями розвитку.

Важливо не пропустити і максимально використовувати для розвитку і особистісного зростання динаміку психічних і фізичних здібностей дитини. Необхідно враховувати зону актуального розвитку і зону найближчого розвитку.

Перша відображає реальні можливості на даний момент, друга – може бути виконана за допомогою педагога, що передбачає орієнтування в процесі навчання на зону найближчого розвитку як зону потенційних можливостей дитини.

Принцип адекватності педагогічних впливів означає реалізацію закономірностей навчально-педагогічного процесу: рішення корекційно-розвивальних, компенсаторних, лікувально-відновлювальних завдань, підбір засобів, методів, методичних прийомів має відповідати реальним функціональними можливостями, інтересам і потребам дитини.

Принцип оптимальності педагогічного впливу означає розумно збалансовані величини психофізичного навантаження, доцільну стимуляцію адаптаційних процесів, які визначаються силою і характером зовнішніх стимулів. Фізичне навантаження має відповідати оптимальним реакціям організму.

Принцип варіативності педагогічного впливу означає різноманіття не тільки фізичних вправ, але і умов їх виконання, способів регулювання емоційного стану, впливу на сенсорні відчуття, мову, дрібну моторику, інтелект.

Принцип пріоритетної ролі мікросоціуму полягає в єдності корекційної роботи з дитиною, її оточенням, насамперед з батьками. В силу величезної ролі сім'ї у становленні

особистості дитини, необхідна така організація мікросоціуму, яка могла б максимально стимулювати її розвиток, згладжувати негативний вплив захворювання на фізичний і психічний стан дитини.

На жаль, батьки недостатньо розуміють питання про позитивний вплив фізичних вправ на здоров'я дитини, корекцію фізичних і психічних порушень. Тому необхідна просвітницька робота, консультативна та методична допомога, з'єднання спеціальних програм навчання батьків.

Основною формою організованих занять у всіх видах адаптивного бойового хортингу є урочна форма. Залежно від цілей програмного змісту уроки поділяються на:

уроки освітньої спрямованості – для формування спеціальних знань, навчання різноманітним руховим умінням;

уроки корекційно-розвивальної спрямованості – для розвитку і корекції фізичних якостей і координаційних здібностей;

уроки оздоровчої спрямованості – для корекції постави, плоскостопості, профілактики соматичних захворювань, зміцнення серцево-судинної і дихальної систем;

уроки лікувальної спрямованості – для лікування, відновлення і компенсації втрачених або порушених функцій при хронічних захворюваннях, травмах тощо;

уроки рекреаційної спрямованості – для організованого дозвілля, відпочинку, ігрової діяльності.

Найбільш типовим для дітей з обмеженими функціональними можливостями є комплексні уроки, що включають в себе елементи навчання, розвитку, корекції, профілактики.

Здоров'язберігальна технологія, що застосовується в спеціальних медичних групах, є комплексом різних засобів, методів, форм організації занять. Чим більше комплекс фізичних вправ, методів, різних форм організації занять у спеціальних медичних групах (СМГ), тим ефективніше процес фізичного виховання дітей, які часто і тривало хворіють. Групи учнів, віднесених до СМГ, комплектуються для занять бойовим хортингом за висновком лікарсько-педагогічної комісії та оформлюються наказом керівника навчального закладу.

Критерії відбору дітей з ослабленим здоров'ям

Основним критерієм для включення учня в спеціальну медичну групу, є:

встановлення діагнозу з обов'язковим урахуванням ступеня порушення функції організму. Слід мати на увазі, що функціональне порушення системи організму (дихання, серцево-судинна система, опорно-рухового апарату, нервова система тощо) викликає ослаблення і зниження резистентності (стійкості) до захворювань організму;

з'ясування ступеня фізичної підготовленості, оскільки необхідно враховувати індивідуальні особливості хворої дитини. Таке обстеження може проводити педагог з бойового хортингу на підставі даних аналізу стану здоров'я, які проводились лікарем. Особливу увагу в цій оцінці звертають на функціональний стан серцево-судинної системи, тому що обсяг виконуваних фізичних навантажень визначається, найчастіше, саме можливостями органів кровообігу;

функціональне обстеження учнів з порушенням центральної нервової системи, від діяльності якої, багато в чому залежать особливості рухових реакцій. Порушення функцій центральної нервової системи проявляються в підвищеній втомлюваності, дратівливості, частих головних болях;

оцінка зовнішніх факторів, в яких знаходяться учні: умови життя, особливості харчування, психологічний клімат у школі та вдома.

Аналіз наявності і відсутності хронічних захворювань у момент обстеження, рівня функціонального стану основних систем організму, ступеня опірності організму несприятливим впливам дозволяє розділити спортсменів на групи здоров'я:

до групи I відносяться здорові діти, які не мають хронічних захворювань, з відповідним віку фізичним і психічним розвитком, рідко хворіють;

до групи II належать здорові діти, які не мають хронічних захворювань морфологічного або функціонального характеру, наприклад: діти з відхиленням у фізичному розвитку, не

пов'язаними з ендокринною патологією; з порушенням постави, плоскостопістю ступнів, з короткозорістю слабого ступеню, часто хворіють тощо;

до групи III відносяться хворі хронічними захворюваннями в стадії компенсації (реакція організму на пошкодження), що складається у відшкодуванні функції пошкоджених тканин і органів за рахунок тих, що не постраждали, органів і тканин. Дану групу складають діти, які рідко хворіють незважаючи на наявність хронічного захворювання, добре себе почувають, мають високу працездатність;

до групи IV відносяться діти, які мають хронічні захворювання в стадії субкомпенсації, часто хворіють, з пониженою працездатністю;

до V групи належать діти, які мають хронічні захворювання в стадії декомпенсації. Це означає порушення діяльності організму, будь-якої його функціональної системи або органу, у результаті зриву або виснаження пристосувальних механізмів.

З метою більш диференційованого підходу до призначення рухових режимів дітей, які відносяться до спеціальної медичної групи, по тяжкості і характеру захворювання, рекомендується поділяти на дві підгрупи – «А» і «Б».

До підгрупи «А» відносяться учні, які мають відхилення в стані здоров'я оборотного характеру, ослаблені в зв'язку з різними захворюваннями.

До підгрупи «Б» відносяться школярі з органічними, необоротними змінами органів і систем (ураження серцево-судинної, сечовидільної системи, печінки, високий ступінь порушення рефракції зору зі зміною очного дна тощо).

Переведення дитини з однієї медичної групи в іншу проводиться спільно лікарем і вчителем, з урахуванням результатів додаткового медичного обстеження та результатів, отриманих під час занять у попередній групі.

Критерії діагностики рівня ставлення учнів з ослабленим здоров'ям до занять бойовим хортингом

Ставлення до бойового хортингу особистості складається з компонентів: когнітивного, ціннісно-орієнтованого, діяльнісного.

Когнітивний компонент – створення певного запасу елементарних знань і умінь, без яких не можуть виникнути схильність та інтерес до бойового хортингу.

Достатність знань спортсмена про фізичну культуру характеризується рядом показників. Це глибокі різнобічні знання про те, що таке фізична культура, культура і особистість, сутність і функції фізичної культури, історія бойового хортингу. Достатність знань про роль гігієни, основи медицини та вплив спеціальних фізичних вправ на розвиток особистості учня. Уміння оперувати отриманими знаннями, здатність аналізувати й оцінювати факти, висловлювати обґрунтовані судження. Інформованість про сучасні оздоровчі системи і можливості їх застосування.

Були встановлені наступні рівні достатності знань: *високий, середній, низький*.

Перший рівень – високий. До цього рівня відносяться спортсмени, які мають різнобічні знання в галузі фізичної культури. В учнів з цим рівнем досить багатосторонній інтерес до історії розвитку фізичної культури, впливу на розвиток духовної та фізичної особи. Учні цього рівня здатні давати аналіз, оцінку того чи іншого явища в розвитку фізичного виховання, спорту. У них є потреба, вміння оперувати отриманими знаннями, самостійно витягати їх з різних джерел, творчо їх застосовувати.

Другий рівень – середній. В учнів цієї категорії інтерес до знань з бойового хортингу нестійкий. В цілому рівень знань недостатній, щоб розбиратися у фізичній культурі, спорті. Знання уривчасті і абсолютно не обґрунтовані. Дана категорія учнів не відрізняється зрілістю і судженнях у вчинках.

Третій рівень – низький. До цього рівня відносяться учні, у яких інтерес до фізичної культури не виражений, знання уривчасті, бідні. Вони не розуміють специфіки різних фізичних вправ, не мають досвіду, здатності аналізувати, висловлювати обґрунтовані судження про те чи інше досягнення в бойовому хортингу. Знань про фізичну культуру практично немає.

Наступним компонентом ставлення до бойового хортингу виступає ціннісно-орієнтований.

Тут також розрізняються ті ж рівні, що і при характеристиці достатності знань і кругозору з фізичної культури.

Високому рівню ставлення до бойового хортингу відповідають учні з розвиненим виборчим сприйняттям, високим рівнем потреби в духовному і фізичному розвитку. Таким спортсменам характерна наявність різнобічних інтересів, індивідуальних переваг в області фізичної культури, спорту.

Потреба систематично стежити за розвитком в області фізичної культури і спорту. Учні цілком чітко, обґрунтовано, володіючи необхідними для цього знаннями, вміннями і навичками, можуть давати оцінку явищу в галузі бойового хортингу, не боячись самостійного судження.

На середньому рівні учні не зацікавлені в емоційних враженнях, свої відчуття від досягнень у бойовому хортингу висловлюють на вимогу. Потреба, інтерес, перевага обумовлені корисливими причинами. В оцінці необхідності, корисності фізичної культури можуть давати лише найпростіші індивідуальні характеристики.

В учнів з низьким рівнем відношення до бойового хортингу, чуйність на потребу в заняттях фізичною культурою проявляється вкрай рідко, відсутні скільки-небудь чіткі, усвідомлені інтереси, потреби, уподобання. В оцінці необхідності фізичних вправ немає навіть простих умінь і навичок.

Діяльнісний компонент – є показником формування фізично активної, творчої, а не пасивної особистості спортсмена.

Активна діяльність учня проявляється в заняттях бойовим хортингом за особистою ініціативою, на глибоке переконання, а не тільки тому, що це входить в обов'язки. Показником залученості до занять бойовим хортингом, фізичною культурою є розвиток таких якостей, потреб і здібностей особистості, які перетворюють людину в активного творця, дозволяють їй не тільки займатися фізичною культурою, а й удосконалювати, покращувати досягнення в тому чи іншому, обраному виді вправ, виді спорту бойовому хортингу.

У зв'язку з цим в характеристиці фізичної активності виділяються ті ж рівні, що і для визначення попередніх критеріїв розвитку учнів.

Враховуються такі показники: готовність займати активну позицію по відношенню до занять бойовим хортингом, вносити елементи саморозвитку.

На високому рівні фізичної активності у спортсменів виражена самостійна життєва позиція, мотивація і творчий підхід в поліпшенні та удосконаленні фізичного стану.

На середньому рівні учні щодо занять бойовим хортингом можуть мати лише найпростішу мотивацію, здібності розвинені слабо.

Низький рівень передбачає, що обґрунтування заняттями бойовим хортингом забезпечується шляхом контролю, заняття фізичними вправами мінімальні.

У зв'язку з висунутими умовами ставлення учнів до бойового хортингу пропонується діагностична програма вивчення рівнів підготовленості учнів з фізичної культури.

Підвищення рівня здоров'я дітей шляхом впливу на провідні сторони фізичної підготовленості засобами бойового хортингу відкриває можливості управління здоров'ям учнів у процесі занять бойовим хортингом, як на уроках, так і позаурочних форм занять.

З огляду на специфіку фізичної культури учнів з ослабленим здоров'ям, слід виділити головні умови діяльності вчителя фізкультури:

1) проектування розвитку особистості, навчання дітей вмінню застосовувати фізичні вправи бойового хортингу для відновлення свого здоров'я;

2) зміст діяльності вчителя фізкультури складається з послідовних дій:

вироблення в учнів позитивного ставлення до знань основ адаптивного фізичного виховання;

трансформація знань у переконання про необхідність відновлення здоров'я;

формування оціночних ситуацій;

стимулювання рухової активності в процесі реабілітації;

реалізація знань і умінь в практичній діяльності, на уроках і позаурочних заняттях бойовим хортингом.

До уроку фізичної культури, що проводиться з учнями спеціальної медичної групи, висуваються такі вимоги:

1. Навчання раціональному диханню.

2. Формування навичок, звичок правильної постави та корекція функціональних порушень хребта.

3. Індивідуальний і диференційований підхід до учнів.

4. Урок повинен бути емоційним, естетично оформленим.

У зв'язку з тим, що більшість ослаблених дітей ведуть малорухливий спосіб життя, нормальний руховий режим для них може на перших порах з'явитися сильним подразником.

Тому перед учителем і лікарем стоїть завдання: підбирати індивідуальний руховий режим і переконувати кожного школяра, що тільки старанними і систематичними заняттями бойовим хортингом можна позбутися від своєї недуги.

Це допоможе домогтися позитивної мотивації, активності, виховання сили волі, необхідної для подолання труднощів, пов'язаних із дедалі вищими запитами до організму, а в кінцевому підсумку – максимального оздоровчого ефекту від занять бойовим хортингом.

Висновки. Проведені дослідження з виявлення актуальних проблем, які склалися у спортивних секціях та закладах вищої освіти у процесі загальнофізичної підготовки учнів з ослабленим здоров'ям, засвідчили необхідність провадження в навчальний процес засобів бойового хортингу з помірними фізичними навантаженнями, вдосконалення існуючої системи та впровадження інноваційних підходів, що позитивно вплинуть на їх підготовленість.

Визначено, по-перше, основною проблемою є низький рівень фізичної підготовленості учнів з ослабленим здоров'ям, яка прагне тренуватися, і це складає певні труднощі при засвоєнні спеціальних та прикладних навичок бойового хортингу.

По-друге, на рівень фізичної підготовки впливає відсутність єдиної типової програми з фізичної та спеціальної підготовки у закладах вищої освіти для учнів з ослабленим здоров'ям, зменшення кількості годин на дисципліну.

По-третє, низька мотивація молоді до занять з фізичної підготовки може бути підвищена введенням у програму навчання дисципліни «Бойовий хортинг», а також досліджені критерії відбору учнів з ослабленим здоров'ям для занять бойовим хортингом.

Таким чином, у даному науковому дослідженні характеризувано бойовий хортинг для учнів з ослабленим здоров'ям та осіб з інвалідністю, розкрито критерії відбору учнів з ослабленим здоров'ям для занять бойовим хортингом, основні проблеми процесу фізичної та спеціальної підготовки дітей шкільного віку з ослабленим здоров'ям, а також студентів не основної медичної групи у закладах вищої освіти України.

Зазначено, що методичні принципи бойового хортингу для осіб з інвалідністю – принцип свідомості та активності, принцип наочності, принцип доступності та індивідуалізації, принцип систематичності та безперервності – змістовно віддзеркалюють відповідні принципи фізичного виховання, адаптивного фізичного виховання, адаптивної фізичної культури, системи підготовки спортсменів. Реалізація загальнометодичних принципів бойового хортингу інвалідів має яскраво виражений нозологічно детермінований характер.

Бойовий хортинг для осіб з інвалідністю як соціально значуща галузь, передбачає можливість досягнення зазначеної мети на різних результативних рівнях – як загальне оздоровлення, подолання невпевненості у власних силах і перемога над своєю «неповносправністю», так і досягнення максимального спортивного результату, встановлення рекорду, і за можливістю, демонстрація найвищих людських можливостей.

Бойовий хортинг інвалідів передбачає, поряд із власними специфічно-спортивними принципами, реалізацію усіх принципів системи підготовки спортсменів – принципів єдності, поступовості збільшення навантажень та тенденції до максимальних навантажень, хвилеподібності та варіативності навантажень, циклічності процесу підготовки, єдності та

взаємозв'язку тренувального процесу і змагальної діяльності з позатренувальними факторами, взаємообумовленості ефективності тренувального процесу і профілактики травматизму.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачається розробка та впровадження власної програми з фізичної та спеціальної підготовки учнів бойового хортингу з ослабленим здоров'ям. У зв'язку з цим виникла необхідність викладання бойового хортингу у закладах освіти та дослідження критеріїв відбору учнів з ослабленим здоров'ям для занять бойовим хортингом. Отже, ця діяльність спрямована на розвиток широкого наукового світогляду, стимулювання пізнавального та професійного інтересу, науково-дослідної діяльності та професійної ерудиції викладачів фізичного виховання, тренерів з бойового хортингу, соціальних педагогів та інших фахівців, які зацікавлені у розвитку системи занять з бойового хортингу, вихованні фізичної культури та основ здоров'я учнів з ослабленим здоров'ям.

Подальша робота у констатувальному, формуальному та контрольному експериментах буде конкретизована в результатах дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко С. А. Підготовка професійних захисників України у системі бойового хортингу / С. А. Антоненко, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 52–62.
2. Бабурнич С. А. Професіограма спортивного судді з бойового хортингу / С. А. Бабурнич, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 343–353.
3. Бадьора С. М. Методи психічної саморегуляції співробітників правоохоронних органів у системі бойового хортингу / С. М. Бадьора, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 334–346.
4. Біла В. Р. Військово-патріотичне виховання школярів і студентів у процесі занять бойовим хортингом / В. Р. Біла, Е. А. Єрьоменко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 242–254.
5. Бобік С. П. Формування професійно-психологічних здібностей співробітників правоохоронних органів у процесі занять бойовим хортингом / С. П. Бобік, Е. А. Єрьоменко, С. П. Параниця // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 23–38.
6. Боднарчук О. Г. Бойовий хортинг для підготовки співробітників правоохоронних органів / О. Г. Боднарчук, Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 226–242.
7. Боднарчук В. В. Бойовий хортинг як засіб формування професійно-прикладних якостей курсантів і працівників силових структур / В. В. Боднарчук, Е. А. Єрьоменко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 188–200.
8. Брухно Ю. С. Бойовий хортинг як засіб формування фізичної культури студентів і курсантів / Ю. С. Брухно, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 200–214.
9. Буток О. В. Бойовий хортинг і здоров'я людини / О. В. Буток, Е. А. Єрьоменко, В. Е. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 564–575.
10. Бухтіяров О. А. Бойовий хортинг як система підготовки українського професійного воїна-патріота / О. А. Бухтіяров, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність

- правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 126–139.
11. Вехтєв В. В. Бойовий хортинг у військовому мистецтві / В. В. Вехтєв, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 827–840.
12. Вишницький І. О. Застосування прийомів боротьби у різних видах єдиноборств / І. О. Вишницький, Е. А. Єрьоменко // Збірник наукових статей. – Дніпро : ДДІФКіС, 1996. – С. 57–72.
13. Ганчева В. І. Бойовий хортинг: методика застосування дихальних вправ у процесі занять / В. І. Ганчева, Е. А. Єрьоменко, Г. А. Коломоєць // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 667–682.
14. Гарбовський Л. А. Бойовий хортинг і методика викладання у закладах вищої освіти / Л. А. Гарбовський, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Грищук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 155–173.
15. Гречана Л. О. Бойовий хортинг у системі початкової школи закладів загальної середньої освіти / Л. О. Гречана, Е. А. Єрьоменко, С. М. Солодько // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28–29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 554–563.
16. Гречаний О. М. Методика викладання бойового хортингу в процесі гурткової роботи у закладах загальної середньої освіти / О. М. Гречаний, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 251–262.
17. Грищук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної підготовки правоохоронців до виконання службово-бойових завдань з протидії контрабанді у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. Л. Грищук, Е. А. Єрьоменко, О. А. Бухтіяров // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 59–73.
18. Деркач О. В. Розвиток фізичних якостей у співробітників правоохоронних органів засобами бойового хортингу за методом функціонального тренування / О. В. Деркач, Е. А. Єрьоменко, О. В. Буток // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 384–403.
19. Довгань Н. Бойовий хортинг як інструмент соціалізації студентів закладів вищої освіти / Н. Довгань, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 177–186.
20. Ерєменко Э. А. Хортинг – філософія українського єдиноборця / Э. А. Ерєменко // Боевые искусства – ключи к совершенству. – 2012. – № 6. – С. 4–5.
21. Єрьоменко В. Засоби профілактики основних стоматологічних захворювань у студентів, курсантів, спортсменів бойового хортингу та співробітників правоохоронних органів / В. Єрьоменко, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 116–126.
22. Єрьоменко В. Е. Медичний контроль змагальної діяльності з бойового хортингу / В. Е. Єрьоменко, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 195–215.
23. Єрьоменко В. Стоматологічне здоров'я дітей та молоді як чинник спортивних успіхів у бойовому хортингу / В. Єрьоменко, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 96–111.
24. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг. Навчальна програма спортивної секції з бойового хортингу для учнів середнього шкільного віку 5–9 класів : навч. програма / Е. А. Єрьоменко // Мін-во освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти. – ГС «НФБХУ», 2021. – 127 с.
25. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – виховна система школярів України / Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 240–251.

26. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 203 с.
27. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг у системі професійної підготовки співробітників державних правоохоронних органів : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України. – Київ : ГС «НФБХУ», 2021. – 222 с.
28. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як ефективний засіб військово-патріотичного виховання школярів і студентів / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 31–39.
29. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів закладів вищої освіти / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 215–225.
30. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб військово-патріотичного виховання старшокласників / Е. А. Єрмоєнко, К. М. Кукушкін // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 273–287.
31. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 19–33.
32. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб прикладної психофізичної підготовки курсантів правоохоронних спеціальностей відомчих закладів вищої освіти / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 128–138.
33. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 138 с.
34. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як система формування готовності співробітників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 110–128.
35. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як чинник формування військово-патріотичних здібностей, фізичної культури та основ здоров'я учнівської молоді / Е. А. Єрмоєнко, І. В. Кузора // *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць*. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 8 (128) 20. С. 61–69.
36. Єрмоєнко Е. А. Витоки та історія розвитку бойового хортингу в Україні і за кордоном / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 55–70.
37. Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Едуард Анатолійович Єрмоєнко. – К., 2016. – 222 с.
38. Єрмоєнко Е. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом / Е. А. Єрмоєнко // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /Фізична культура і спорт/»*. – 2019. – Вип. 10 (118). – 2019. – С. 49–56.
39. Єрмоєнко Е. А. Виховна система бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2018. – Вип. 9. – С. 156–171.
40. Єрмоєнко Е. А. Відкрита заява Едуарда Єрмоєнка про заснування хортингу – національного виду спорту України 17 липня 2008 року / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту. Київ : Тренерська рада, 2008. – 7 с.
41. Єрмоєнко Е. А. Військово-патріотична програма та прикладний хортинг / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / Нац. академія педагогічних наук України, Ін-т проблем виховання НАПН України, Українська федерація хортингу. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип. 1. – С. 10–19.
42. Єрмоєнко Е. А. Військово-прикладний і бойовий хортинг у системі професійної підготовки допризовної молоді, військовослужбовців та правоохоронців / Е. А. Єрмоєнко, С. С. Полторацький // *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар.*

- наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 527–533.
43. Єрмоєнко Е. Всесвітнє українське земляцтво та діаспора у сприянні розвитку бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 56–79.
44. Єрмоєнко Е. А. Декларація хортингу у світі / Е. А. Єрмоєнко // Колегія Мін-ва України у спр. сім, мол. та сп. : Київ, 2008. – 12 с.
45. Єрмоєнко Е. А. Засади формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді засобами хортингу. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 10 (80) 16. – С. 38–44.*
46. Єрмоєнко Е. А. Значимість цінностей фізичної культури та основ здоров'я для студентів і курсантів, які займаються бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 11 (119) 19. С. 71–79.*
47. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії / Е. А. Єрмоєнко // Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі : зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конфер., 25-31 травня 2020 р., м. Ірпінь – м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи, 2020. – С. 18–23.
48. Єрмоєнко Е. А. Концепція розвитку бойового хортингу в системі освіти України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, ГС «Національна федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 122 с.
49. Єрмоєнко Е. Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 112–121.
50. Єрмоєнко Е. Медико-фізіологічні чинники самоконтролю за фізичним навантаженням на тренуваннях з бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури студентів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 127–138.
51. Єрмоєнко Е. А. Міжнародні правила змагань з хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Київ : МГО «Міжнародна Федерація Хортингу», 2009. – 85 с.
52. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма гурткової (секційної) роботи «Хортинг» для учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2012. – 268 с.
53. Єрмоєнко Е. А. Наукове обґрунтування психолого-педагогічних умов виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом / Е. А. Єрмоєнко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. - Вип. 3 (123). - С. 47-56. - DOI 10.31392/NPU-ps.series15.2020.3(123).09.
54. Єрмоєнко Е. А. Основоположні принципи бойового хортингу. *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць. К. : Паливода А. В. 2018. Вип. 9. С. 22–31.*
55. Єрмоєнко Е. А. Особливості самовиховання в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 40–55.
56. Єрмоєнко Е. А. Особливості фізичної і психологічної підготовки та формування професійних якостей курсантів і працівників правоохоронних органів засобами бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 39–42.
57. Єрмоєнко Е. А. Правомірність застосування службово-прикладних прийомів фізичного впливу системи бойового хортингу в екстремальних умовах соціального характеру у межах необхідної самооборони / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 95–110.
58. Єрмоєнко Е. А. Принципи виконання й методика вивчення базових технічних елементів хортингу: методичний посібник / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2009. – 87 с.

59. Єрмоєнко Е. А. Психічні процеси в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 63–72.
60. Єрмоєнко Е. А. Робоча програма фізкультурно-оздоровчих занять з хортингу для дітей / Е. А. Єрмоєнко // К. : Нац. ун-т фізичного виховання і спорту України, 2009. – 32 с.
61. Єрмоєнко Е. А. Система фізичного виховання спортсменів бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 187–205.
62. Єрмоєнко Е. А. Теоретико-методичні засади виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять бойовим хортингом : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 191 с.
63. Єрмоєнко Е. А. Технічна підготовка спортсмена бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 652 с.
64. Єрмоєнко Е. А. Тренування в хортингу: навчально-методичний посібник / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2009. – 227 с.
65. Єрмоєнко Е. Філософія бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 82–104.
66. Єрмоєнко Е. Формування фізичної культури та цінностей здорового способу життя студентської молоді як передумова спортивних успіхів у бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 261–274.
67. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді на заняттях хортингом у навчальних закладах / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2016. – Вип. 6. – С. 115–123.
68. Єрмоєнко Е. А. Хортинг : навчальна програма гурткової (секційної) роботи для учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Єрмоєнко Едуард Анатолійович. – Київ : Паливода А. В., 2012. – 268 с.
69. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
70. Зверев А. В. Бойовий хортинг у методиках вдосконалення силових якостей спортсменів різних вікових груп / А. В. Зверев, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 593–603.
71. Івашковський В. Психомоторика та психо-фізіологічні особливості підготовки спортсменів бойового хортингу / В. Івашковський, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 130–138.
72. Ільницький І. Р. Хортинг та організація навчання / І. Р. Ільницький, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Бабурнич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 247–258.
73. Карасевич С. А. Бойовий хортинг як засіб морально-етичного виховання особистості / С. А. Карасевич, Е. А. Єрмоєнко, В. Р. Біла // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 346–357.
74. Кіблицький Р. В. Бойовий хортинг: концептуальні засади розвитку і популяризації в Україні / Р. В. Кіблицький, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 502–514.
75. Коломоєць Г. А. Бойовий хортинг і принципи формування духовно-моральної вихованості учнів / Г. А. Коломоєць, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Деревянко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 776–793.
76. Колос М. А. Бойовий хортинг: швидко-силова підготовка та оптимізація управління навчально-тренувальним процесом / М. А. Колос, Е. А. Єрмоєнко, О. М. Сидоренко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 493–502.
77. Кузора І. В. Військово-патріотична програма бойового хортингу / І. В. Кузора, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтев // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-

практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 840–852.

78. Кукушкін К. М. Методика військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом / К. М. Кукушкін, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 6–14.

79. Куцкір М. С. Принципи виховання системних вольових якостей спортсменів хортингу / М. С. Куцкір, Е. А. Єрмоєнко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 108–126.

80. Литвиненко А. М. Бойовий хортинг – комплексна система фізичного виховання особистості / А. М. Литвиненко, Е. А. Єрмоєнко, В. Е. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 403–422.

81. Лях В. Інноваційні підходи у боротьбі «Лави на лаву» з учнями козацьких класів і спортсменів бойового хортингу / В. Лях, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 164–176.

82. Ляховець О. О. Бойовий хортинг як засіб виховання патріотизму у дітей дошкільного віку / О. О. Ляховець, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 305–315.

83. Остапенко О. І. Бойовий хортинг як засіб формування у старшокласників готовності до військової служби / О. І. Остапенко, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 638–652.

84. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрмоєнко. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 544 с.

85. Полторацький С. С. Бойовий хортинг у впровадженні воїнських традицій українського народу / С. С. Полторацький, Е. А. Єрмоєнко, В. Е. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 538–550.

86. Присяжнюк С. Бойовий хортинг та проблема активного відпочинку спортсменів у різні вікові періоди / С. Присяжнюк, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 206–218.

87. Пустолякова Л. Бойовий хортинг у системі навчання фізичних вправ загального розвитку та спеціально-підготовчих вправ на заняттях з фізичного виховання у закладах вищої освіти / Л. Пустолякова, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 187–195.

88. Рудей Д. Ю. Бойовий хортинг у комплексі виховних засобів спортсменів шкільного віку / Д. Ю. Рудей, О. М. Гречаний, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 334–343.

89. Сичов С. Бойовий хортинг та особливості оптимізації управління атлетичним тренуванням у процесі спортивної діяльності / С. Сичов, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 219–225.

90. Сікан В. Ю. Технології здоров'язбереження у методиці хортингу / В. Ю. Сікан, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 284–301.

91. Степанюк А. В. Планування та організація навчально-виховного процесу з хортингу / А. В. Степанюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтев // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 325–338.

92. Степура Т. М. Бойовий хортинг як засіб формування специфічних психічних властивостей співробітників правоохоронних органів / Т. М. Степура, Е. А. Єрмоєнко, О. В. Буток // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 173–188.

93. Тішин А. В. Застосування прийомів бойового хортингу при вдосконаленні навчання у вищих освітніх установах правоохоронних органів України / А. В. Тішин, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 296–305.

94. Федорченко Т. Є. Бойовий хортинг і методика проведення занять в умовах здоров'язберігальної педагогіки / Т. Є. Федорченко, Е. А. Єрьоменко, В. Е. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 695–713.

95. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг у підрозділах державної митної служби для підготовки співробітників до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил на сході України / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрьоменко, В. В. Бондарчук // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 7–25.

96. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг як чинник навчання і професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрьоменко, В. В. Бондарчук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 8–23.

97. Шаповалов Б. Б. Перспективи розвитку бойового хортингу як засобу підготовки військовослужбовців правоохоронних органів військової структури до дій з ризиком для життя та здоров'я / Б. Б. Шаповалов, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 315–322.

98. Шило О. М. Фізичне і морально-психологічне становлення особистості засобами хортингу / О. М. Шило, Е. А. Єрьоменко, В. В. Вехтєв // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 127–140.

99. Savchenko, A. (2017). Combat horting – educational practice for young people / A. Savchenko, E. Yeromenko // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 88–95.

Yeromenko E. A.

State Tax University, Irpin, Ukraine

HEDONISTIC AND COMPETITIVE FUNCTIONS OF COMBAT HORTING OF THE DISABLED

***Abstract.** This scientific article characterizes combat horting for students with impaired health and people with disabilities, reveals the criteria for selecting students with impaired health for combat horting, the main problems of the process of physical and special training of school-age children with impaired health, and also students of non-core medical group in higher education institutions of Ukraine. It is noted that the methodological principles of combat horting for people with disabilities - the principle of consciousness and activity, the principle of clarity, the principle of accessibility and individualization, the principle of systematicity and continuity – meaningfully reflect the relevant principles of physical education, adaptive physical education, adaptive physical culture, training system. The implementation of general methodological principles of combat horting of the disabled has a pronounced nosologically determined character. Combat horting for people with disabilities as a socially significant industry, provides the opportunity to achieve this goal at different performance levels – as a general recovery, overcoming self-doubt and overcoming their "disability" and achieving maximum sports results, setting a record, and for opportunity, demonstration of the highest human capabilities. Combat horting for the disabled involves, along with their own specific sports principles, the implementation of all principles of the training system of athletes – the principles of unity, gradual increase of loads and tendency to maximum loads, wave and variability of loads, cyclical training process, unity and interrelation of training process activities with non-training factors, interdependence of the effectiveness of the training process and injury prevention. The peculiarities of the use of group physical techniques of combat horting with moderate loads by young athletes are characterized. The main directions of innovative approaches are identified, the introduction of which into the existing system of training weak students will positively affect the formation of applied skills and their personal development as educated full-fledged citizens of a modern European country.*

***Key words:** adaptive techniques, combat horting for students with impaired health, physical rehabilitation, selection criteria for students, students with impaired health, restoration of body systems.*